

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΠΕΖΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

Σε προηγούμενη στήλη δημοσιεύονται στίχοι του Καβάφη που έγιναν παροιμιακοί· που μπορούν δηλαδή να χρησιμοποιηθούν στην καθημερινή μας ζωή. Αυτό έγινε με τον Καβάφη όσο με κανέναν άλλον ποιητή. Είναι, θα λέγαμε, ένα είδος καθημερινής χρήσης. Προσέξτε όμως τουτό· πουθενά δεν έχουμε λέξεις ή εκφράσεις που να χρησιμοποιούνται μόνον ποιητικά. Όλες οι λέξεις των στίχων αυτών — το ίδιο συμβαίνει και για το σύνολο σχεδόν του ποιητικού έργου του Καβάφη — είναι καθημερινής χρήσης· και όμως δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι είναι πραγματικοί στίχοι, όταν μάλιστα τους δει κανείς μέσα στο ποίημα που ανήκουν. Είναι πραγματική, μεγάλη ποίηση. Και είναι νομίζω η πρώτη φορά που έγινε αυτό στη νέα μας ποίηση· όπως λέει ο Σεφέρης για τον Καβάφη, «φτιάχνει ποίηση χρησιμοποιώντας μέσα τε-ζα» (Πρόλογος στη «Λύρα» του Κάλβου). Και ο Καβάφης άνοιξε το δρόμο· οι νεώτεροι, κατά ένα μεγάλο μέρος, αυτού το παράδειγμα ακολουθήσαν· όχι δέδαια με την ίδια επιτυχία.

Τι υπήρχε πριν από τον Καβάφη;

Κάτι σαν αυτό·

Κι από μέσα από τους όχτους των Κατάστενων
ήταν όλο εα να φύτρωναν
πολιτείες από πράσινο·
κι αναδύρξαν συντριβάνια από όλαστάρια·
και ήταν οι άνοιχτοι σαν ξωτικά,
και ήταν ως να γύνονταν από ψηλά
σε μαλαματένιες μέσα στέρνες
μιά όροχη από λυχνιτάρια.
Κι άντιχτύπαγε κι ο ήλιος
από τὰ θουά τὰ Βιθυνιώτικα...

(Παλαμά, Δωδεκάλογος του Γύφτου, Α')

ή σαν αυτό·

Σου γράφε ροδοθάνατο ή τριμερούσα ή Μοίρα!
κι όλο αναλαίνει ακράτητη ή μυστική ή πλημμύρα,
που αφρίζει με ροδόφυλλα και πνίγει ι' ευδοία.
(Γρυπάρη, Τὰ ρόδα του Ήλιογάδαλου).

Δεν έννοώ δέδαια ότι αυτό δεν είναι, πιθανώς, τριση-
ση· ωστόσο όμως «τόση έντασις σ' ελληνική φρασιολογία»,
που λέει κι ο Καβάφης, «κούρασε» όχι μόνο τους ποιητές,
αλλά και τον κόσμο· πάνω στην ίδια γραμμή, σ' αυτό δε-
δαίως το ζήτημα, δρίσκεται κι ο Σεφέρης· γιατί γράφει:
Δέ ήλνω τίποτε άλλο παρά να μιλήσω άπλά, να μωθ όσ-
θεϊ έτούτη ή γάρη.

Γιατί και το τραγούδι το φορτώσαμε με τόση μουσική
που σιγά σιγά δουλιάζει
και την τέχνη μας τη στολίσαιμε τόσο πολύ που φαγώ-
θηκε από τὰ μαλάματα τς πρόσωπό της.
(Ένας γέροντας στην άκροποταμιά).

Η ποίηση λοιπόν του Καβάφη είναι ή μεταφορά της
πεζότητας στην ποίηση. Αυτό ήταν κάτι που σκανδαλίσε,
πολλούς· γιατί μετά το θάνατο του ο Καβάφης άναγνωρί-
στηκε, σχεδόν καθολικά, σαν μέγας ποιητής. Πρώτα
πρώτα το ίδιο το σώμα ενός ποιήματος του Καβάφη είναι
πεζό· είτε άφήγηση είναι είτε διάλογος είτε διαλογισμός,
όλα αυτά γίνονται με μέσα πεζά· με πρώτη ματιά, όταν
διαβάσεις ένα ποίημα του Καβάφη, νομίζεις ότι διαβάσεις
κείμενο πεζό· εκτός και αν σε κάνει προσεχτικό ή ύπαρξη,
όρακι και που, έντονου ρυθμού ή όμοιοκαταληξίας.

Προσέξτε το ποίημα «Ηρώδης Άττικού»

Ή του Ηρώδη του Άττικού τί δόξα είν' αυτή.

Ο Άλέξανδρος της Σελευκείας, απ' τούς καλούς μας
σοφιστάς,

φθάνοντας στὰς Άθήνας να ήμιλήσει,
όρίσκει την πόλιν άδεια, έπειδή ο Ηρώδης
ήταν στην έξοχη. Κ' ή νεολαία
έβλε τον ακολούθησεν εκεί να τον άκούει.
(Ο σοφιστής Άλέξανδρος λοιπόν
γράφει προς τον Ηρώδη επιστολή,
και τον παρακαλεί τούς Έλληνες να στείλει.
(Ο δέ λεπτές Ηρώδης άπαντά ευθύς,
«Έρχομαι με τούς Έλληνες μαζί κ' έγώ» —

Αν εξαίρεσει κανείς τον πρώτο στίχο, που με την έπι-
φνηματική του κατασκευή ξεφεύγει από την πεζολογία,
το υπόλοιπο κομμάτι είναι σε πρώτη ματιά πεζό, χωρίς
καμία ποιητικότητα δηλαδή. Και δεν είναι μονον οι λέξεις
που δεν είναι ποιητικές, είναι και το ύφος που έχει στοι-
χεία πεζολογικά, όπως ή παρενθετική φράση του 2ου στί-
χου, ή αιτιολογική πρόταση «έπειδή...», το συμπερασματι-
κό «λοιπόν»· έπειτα οι ενέργειες που γίνονται μέσα σ' αυ-
τούς τους στίχους είναι καθαρά ενέργειες της καθημερινής
μας ζωής. Όσο προχωρείς όμως στην άνóγνωση του ποιή-
ματος, όλοένα και περισσότερο ξεχνάς την πεζότητα της
άφήγησης και μπαίνεις ανύποπτος στο χώρο της ποίησης·
στο υπόλοιπο μάλιστα του ποιήματος αυτό πλέον
είναι όλοφανερο.

Αυτό έδωαιws ήταν κάτι τολημρό και άκατορθωτο σχε-
δόν· ο Καβάφης όμως ήταν μέγας ποιητής, γιατί κατά-
φερε πολύ σπουδαία πράγματα σ' αυτή την κατεύθυνση·
γιαυτό και πολλοί νεώτεροι άλλωστε τον άκολουθήσαν,
άλλος με λίγη, άλλος με πολλή επιτυχία. Πάντως ο Κα-
βάφης άνοιξε το δρόμο. Πώς όμως έγινε αυτό; Ήταν άρα-
γε μόνον η κούραση που ένιωσε ο Καβάφης και οι άλλοι
από τὰ σχήματα της παραδοσιακής ποιήσεως, από το ύφος
της, που ώδήγησε στην εισβολή της πεζότητας μέσα στην
ποίηση (ή αντίστροφα; έξαρτάται από το σημείο όπ'όψεως
του καθενός); Βέβαια δεν θα ήταν αυτό άρκετό· αλλά συν-
έβαινε και κάτι άλλο· δεν υπάρχει σκέτο ύφος, μόνο του·
πάντα υπάρχει ένότης του ύφους με το πράγμα, με το γε-
γονός, με τη ζωή. Άεχχώρια δεν υπάρχουν. Και η προη-
γούμενη από τον Καβάφη ποίηση είχε περιορίσει την ποίη-
ση σε μερικά θέματα, σε μερικές στιγμές της ζωής μας,
«ποιητικές» δεδαίως, «και ν' άκούεται»! Η άστική κοινω-
νία—μέλος της ήταν και ο Καβάφης — που δρισκοταν από
άποκόρυφο της άνάπτυξης της, είχε περιορίσει την ποίηση,
και συνεπώς την είχε άποστραγγίσει. Και ή υπόλοιπη ζωή
έμενε έξω από την περιοχή της ποιήσεως για να την νέ-
μονται «Σελδούκοι ροπαλσφόροι... Χαγάνοι όρνεοκέφα-
λοι... Σκυλοκοίτες και νεκρόσιτοι και έρεβονανείς...» (Έλύ-
τη «Άξιον έστι» ΙΑ'), όχι πάντως οι ποιητές.

Από τον Καβάφη άρχισε να μπαίνει όλη ή ζωή μέσα
στην ποίηση και συνεπώς και ή καθημερινότητα. Γιατί υπο-
φιαζόταν ότι πίσω από την πεζή καθημερινότητα κρύβεται
κάτι το πολύ φρικτό

Και μη έπαναπαύσαι που στην ζωή σου
περιωρισμένη, ταχτοποιημένη, και πεζή,
τέτοια θεματικά και φοβερά δεν έχει
Ίσιος αυτήν την ώρα εις κανενός γετόνου σου
το νοικοκυρεμένο σπίτι μπαίνει —
άόρατος, άβυσλος — ο Θεόδοτος,
φέρνοντας τέτοιο ένα φρικτό κεφάλι.

(Ο Θεόδοτος)

Έτσι λοιπόν και τὰ θέματα του Καβάφη είναι πεζά,
έξω από το χώρο της παραδοσιακής ποίησης.
Τι πιο πεζό από τούς πάρα κάτω στίχους·

Την κάμαρην αυτή, πόσο καλά την ξέρω

Τώρα νοικιάζονται κι αυτή κι η πλαγινή
γιὰ ἐμπορικὰ γραφεία. "Όλο τὸ σπῆτι ἔγινε
γραφεῖα ιεσιτῶν, κ' ἐμπόρων, κ' ἑταιρειῶν.
Ἄ ἡ κάμικρη αὐτῇ, τί γινώριμη ποὺ εἶναι.

Κι ὅμως ὁ τελευταῖος στίχος εἶναι ἕνα σταμάτημα
μπροστὰ στὴν πεζότητα τῶν προηγουμένων. Ὁ ποιητὴς
στέκεται μπροστὰ στὰ συνηθισμένα πράγματα, γιατί πίσω
τοὺς κἀπὶ κρύβεται ἀπὸ τὴ συνέχεια τοῦ ποιήματος φαίνε-
ται αὐτὸ καθαρά. Δουλειὲς ποὺ δὲν ἐπιδέχονται ποίηση, μὲ
πρῶτη ματιά, δουλειὲς ἀνιάρεις, μπορεῖ κἀπὶ νὰ κρύβουν.

Ἐν μέρει γιὰ νὰ ἐξακριβώσω μιὰ ἐποχή,
ἐν μέρει καὶ τὴν ὥρα νὰ περάσω,
τὴν νύχτα γιὰς πῆρα μιὰ συλλογὴ
ἐπιγραφῶν τῶν Πτολεμαίων νὰ διαβάσω.
(Οἱ ἄφθονοι: ἔπαινοι κ' οἱ κολακεῖες
εἰς ἔλους μοιάζουν. "Όλοι εἶναι λαμπροί,
ἐνδοξοί, κραταιοί, ἀγαθοεργοί·
κάθ' ἐπιχειρήσεις τῶν σοφωτάτη.
Ἄν πεις γιὰ τὰς γυναῖκες τῆς γενιᾶς, κι αὐτῆς,
ὄλες οἱ Βερενίκες, κ' οἱ Κλεοπάτραις θαυμασιᾶς.
"Όταν κατόρθωσα τὴν ἐποχὴ νὰ ἐξακριβώσω
θαῖφινά τὸ εἶδλό μου νὰ μινεῖα μικρή,
κι ἀσήμενη, τοῦ βασιλέως Καισαρίωνος
δὲν εἴλκυε τὴν προσοχὴ μου ἀμέσως...
Ἄ, νά, ἦρθες σὺ μὲ τὴν ἀόριστη
γοητεία σου.....

(Καισαρίων)

Καὶ πάλι τὸ σταμάτημα γιὰ νὰ δοῦμε πίσω ἀπὸ τοὺς
ἀνιάρους ἐπαινοὺς, πίσω ἀπὸ τοὺς ἀπελπιστικὰ δημοῦς
λόγους κἀπὶ φριχτὸ ἢ συμπαθητικὸ, δὲν ἔχει σημασία.

Ἀκόμα πῶς χαρακτηριστικὸ, γιὰ τὸ πόσο ἡ ποίηση
μπορεῖ νὰ εἰσχωρήσει καὶ σὲ χώρους καθαρά ἀντιποιητι-
κοὺς, ὅπως εἶναι ἡ ἀχαλίνωτη κενολογία, καὶ τὰ ἐγκώμια
στοὺς δυνατοὺς τῆς ἡμέρας, εἶναι τὸ ποίημα "Ἐν δῆμῳ τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας". Ἐδῶ δέδοται βοήθεια καὶ ἡ εἰρωνεία τοῦ

Καδᾶφη·
Οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ναυμαχίας στὸ Ἀκτιον
ἦσαν θεδαίως ἀπροσδόκητες.
Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συντάξουμε νέον ἔγγραφο.
Τ' ὄνομα μόνον ν' ἀλλάξη. Ἀντίς, ἐκεῖ
στὲς τελευταῖες γραμμές, «Αὐτρώσας τοὺς Ρωμαίους
ἀπ' τὸν ὀλέθριον Ὀκτάβιον,
τὸν δίκην παρωδίας Καίσαρα.»
τώρα θὰ εἰπώμεν «Αὐτρώσας τοὺς Ρωμαίους
ἀπ' τὸν ὀλέθριον Ἀντωνιον».
"Όλο τὸ κείμενον ταυριάζει ὥραια.

Καὶ πάλι ὁ τελευταῖος στίχος δίνει τὸν τόνο στοὺς προη-
γουμένους. Τὸ ἴδιο, καὶ πῶς πολὺ, δείχνει τὸ δεύτερο μέ-
ρος τοῦ ποιήματος ποὺ τελειώνει ἔτσι:

Καὶ τὰ λοιπά, καὶ τὰ λοιπά. Λαμπρὰ ταυρίζουν ὅλα.

Καὶ ἄλλο παράδειγμα:

Δυσαρεσθήθηκεν ὁ Σελευκίδης
Δημήτριος νὰ μάθει ποὺ στὴν Ἰταλία
ἔφθασεν ἕνας Πτολεμαῖος σὲ τέτοιο χάλι.
Μὲ τρεῖς ἢ τέσσαρες δούλους μονάχα
πτωχοντυμένους καὶ πεζός. Ἔτσι μιὰ εἰρωνεία
θὰ καταντήσουν πιά, καὶ παίγνιο μὲς στὴν Ρώμην
τὰ γένη των. Ποὺ κατὰ δόλοσ ἔγιναν
σὺν ἑνα εἶδος ὑπηρέται των Ρωμαίων

τὸ ξέρει ὁ Σελευκίδης, ποὺ αὐτοὶ τοὺς διδοὺν
κι αὐτοὶ τοὺς παίρνουνε τοὺς θρόνους τῶν
αὐθαίρετα, ὡς ἐπιθυμοῦν, τὸ ξέρει.
Ἀλλὰ τουλάχιστον στὸ παρουσιαστικὸ τῶν
ἄς διατηροῦν κάποια μεγαλοπρέπεια·
νὰ μὴ ξεγνοῦν ποὺ εἶναι βασιλεῖς ἀκόμη,
ποὺ λέγονται (ἀλλοίμονον!) ἀκόμη βασιλεῖς

(Ἡ δυσαρέσκεια τοῦ Σελευκίδου).

Τὸ νὰ δέχεσαι τὴν ὑποτέλεια δὲν εἶναι ἴσως τόσο «ποι-
ητικὸ» θέμα· ὅμως ἡ διόρθωση ποὺ κένει ὁ τελευταῖος στί-
χος δείχνει ὅτι πίσω ἀπὸ αὐτὸ τὸ κατάντημα κρύβεται ὁ
ἀνθρώπος· ἀδύναμος, δειλός, ἴσως· ὅμως ὁ ἀνθρώπος.

Πόση τροφή εἶχαν δώσει στὴν παλιὰ πείνη οἱ ἀνα-
μνήσεις! Καὶ στὸν Καδᾶφη δίνουν ἐπίσης πολλὴ τροφή.
"Όμως ποῖα ἡ διαφορά! Ὁ Καδᾶφης τοὺς ἀφαιρεῖ τὸ ρο-
μαντισμό.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ποίημα «Μακρυὰ».

Θάθελα αὐτὴν τὴν μνήμη νὰ τὴν πῶ...
Μὰ ἔτσι ἐσκόπησεν πιά... σὺν τίποτε δὲν ἀπαιρνεῖται—
γιατί μακρυὰ, στὰ πρῶτα ἐφημερίκα μου χρόνια κεῖται.
Δέρμα σὺν καμωμένο ἀπὸ ἱασημί...
Ἐκείνη τοῦ Αὐγούστου—Αὐγούστου ἦταν;—ἡ ὅρα-
δουά...
Μόλις θυμοῦμαι πιά τὰ μάτια· ἦσαν, θαρρῶ, μαδιὰ...
Ἄ ναι, μαδιὰ· ἕνα σαπφειρινό μαδί.

Ὁ τελευταῖος στίχος σταματᾷ τὴν πεζολογικὴν ἀνα-
μνήσιν τῶν προηγουμένων «καὶ ἀμέσως πρόσωπα καὶ γε-
γονότα μετατοπίζονται σ' ἕνα ἄλλο ἐπίπεδο, δημιουργεῖται
ἡ ἀπόσταση γιὰ τὴν αἰσθητικὴ θεώρηση καὶ ἡ διάθεσίς
μας ἀλλάζει μεμιάς—λειτούργουμε αἰσθητικά» (Παπανού-
τσου, Αἰσθητικὴ, σελ. 128).

Καὶ ἕνα τελευταῖο, πολὺ ὥραιο δείγμα· ἀπὸ τὸ ποίη-
μα: «Στὰ 200 π.Χ.».

«Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακε-
δαιμονίων—»

Μποροῦμε κάλλιστα νὰ φαντασθοῦμε
πῶς θ' ἀδικόρησαν παντάπασιν στὴν Σπάρτη
γιὰ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὴ. «Πλὴν Λακεδαιμονίων»,
μὰ φυσικά. Δὲν ἦσαν οἱ Σπαρτιάται
γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγοῦν καὶ γιὰ νὰ τοὺς προστάξουν
σὺν πολυτίμους ὑπηρέτας. Ἀλλ' ὅσοι
μιὰ πανελλήνια ἐκστρατεία χωρὶς
Σπαρτιάτη βασιλέα γι' ἀρχηγὸ
δὲν θὰ τοὺς φαίνονταν πολλῆς περιωπῆς.
Ἄ θεδαίετατα «πλὴν Λακεδαιμονίων».

Ἀκριβῶς σὺν νὰ ἀκοῦς κάποιον σὲ συζήτηση νὰ ἀνα-
πτύσσει τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Σπαρτιατῶν. Τὸν Καδᾶφη
τὸν εἶπαν ποιητὴ ἐγκεφαλικὸ. Ναι, ἀλλὰ μέχρις ἐνὸς ση-
μείου. Ὁ στίχος

Ἄ θεδαίετατα «πλὴν Λακεδαιμονίων»

σταματᾷ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ σὲ ξα-
ναυρίζει πάλι στὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ ἰδεῖς ὅλη τὴν ἐπιχειρη-
ματολογία μὲ ἄλλο μάτι, καὶ νὰ συνεχίσεις ἔτσι τὸ διάδα-
σμα τοῦ ἔσοχου ποιήματος ποὺ καταλήγει στὸ στίχο·
Γιὰ Λακεδαιμονίους νὰ μιλοῦμε τώρα!

Ὁ Καδᾶφης ἀνοίξε, λοιπόν, τὴν πόρτη τῆς ποιήσεως
στὴν πεζότητα καὶ στὴν πεζολογία. Καὶ τὸ διδάγμα ἀπὸ
αὐτὸ ἦταν σπουδαῖο. Ποῖο εἶναι αὐτό; Ἡ ποίηση δὲν εἶναι
γιὰ ὁρισμένες στιγμὲς τῆς ζωῆς· ἀγκαλιάζει ὁλόκληρη τὴ
ζωή. Ἡ καλύτερα εἶναι τρόπος ζωῆς. Συνεπῶς δὲν ὑπάρ-
χουν ποιητικὰ καὶ μὴ ποιητικὰ θέματα. Καὶ ὁ ποιητής, ἂν

«ΑΙΙΑΤΑΙΣΙΝ ΔΙΣΧΡΑΙΣ ΚΑΙ ΔΟΛΟΙΣ...»

Σε προηγούμενα άρθράκια μας ασχοληθήκαμε με το λεγόμενο ελληνικό φιλοτιμιο και με τον τρόπο που ο Έλληνας νιώθει τον ανθρωπισμό. Η φιλοτιμία μας δίκαια «αυλακεύεται», όταν η αναγνώριση προέρχεται από τον αντίπαλο ή και τον έχθρο. Κι αν το φιλέτιμό μας μάς ζητάει να «θαίνουμε στο λόγο» που δώσαμε, είτε έχουμε να κάνουμε με φίλο είτε όχι, είναι γιατί έτσι θ' αποδείξουμε πως δεν έχουμε την ανάγκη του δόλου και της απάτης για να πετύχουμε το σκοπό μας: πως δε θαυιάζουμε για σκοπό μας το καλό μας όνομα και την ύστεροφημία μας. Παραδεχόμεστε πως για όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους ισχύουν οι ίδιοι όροι. Αυτό δεν σημαίνει σεβασμό μόνο προς τον άλλο, αλλά και συμπόνια, όταν δεν παρεμβάλλεται ανάμεσα τους φόβος ή σκοπιμότητα. *Ας θυμηθούμε μόνο το παράδειγμα του Θ. Κολοκοτρώνη στην Τριπολιτσά το 1821 (τότε που δεν ήταν ακόμη «Τριπολις»), καθώς αγωνιζόταν να συγκρατήσει τους Έλληνες να μη σφάξουν τους 'Αρβανίτες,* στους οποίους είχε δώσει το λόγο του πως δεν θα τους πείραζαν οι έκπολιχοί τους.

Ένας τέτοιος άνθρωπος, με υψηλό αίσθημα τιμής, με ανθρωπισμό απέναντι στον άλλο (τον αντίπαλο), είναι κι ο Νεοπτόλεμος του Σοφοκλείου «Φιλοκτήτης». *Ας μην τον συγχέουμε με τον Νεοπτόλεμο της Αινειάδος, που σκοτώνει τον Πολίτη μπρος στα μάτια του πατέρα του Πρίαμου και στις κατάρες του γέρου και στην παρατήρησή του πως είναι ανάσιος του πατέρα του 'Αχιλλέα, τον ερωτεύεται και τον κυττάει με πολλή αγριότητα μπρος στο δωμάτιο (II 524—558). Ο Νεοπτόλεμος του Σοφοκλή είναι αντίθετα από τις πιο ευγενικές μορφές του αρχαίου θεάτρου. Και το όλο έργο μοιάζει θαυμαστή μουσική συνάντηση με τρία μοτίβα: τη λεβεντιά του Νεοπτόλεμου, το πάθος (την άρρώστια) του Φιλοκτήτη και την εξυπνάδα του 'Οδυσσέα.

Η τραγωδία αρχίζει καθώς ο 'Οδυσσέας κι ο Νεοπτόλεμος φθάνουν στη Λήμνο* σύμφωνα με μαντεία του 'Ελλανου, την Τροία θα κυριεύσουν οι 'Αχαιοί μόνοι, κάτ' απ' τις διαταγές του Νεοπτόλεμου και με τα τόξα του Φιλοκτήτη. Αυτός ο τελευταίος, όταν οι Έλληνες ταξίδευαν για την Τροία, βγήκε στο νησί κι εκεί τον εδάγκωσε φαρμακερή δειχιά: δεν πέθανε μόνο, πληγώθηκε, μα η πληγή φυσικά και καφόρμισε και δεν έλεγε να κλείσει. Κατά συμβουλή του 'Οδυσσέα και απόφαση των 'Ατρείδων, τον άφησαν μόνο κι έρημο στο νησί το έρημικό («θροισίς άστυπτον ούδ' οικουμένην» — που δεν την πατούνε και δεν την κατοικούνε βνητοί). Τώρα, μετά δέκα χρόνια, με πόση χαρά θα τους δεχθεί ο Φιλοκτήτης!

Γι' αυτό κι ο 'Οδυσσέας συμβουλεύει το Νεοπτόλεμο να προσπαθήσει να πείσει το Φιλοκτήτη με απάτη και δόλο. Η ψυχή όμως του νέου επαναστατεί. Ξέρει μόνο από τίμιους αγώνες, «fair play», όπως θα λέγαν οι 'Αγγλοι (μόνο που αυτό εύκολα το περιορίζουν μόνο στον άθλητισμό): «άλλ' είμ' έτοιμος προς βίαν τον άνδρ' άγειν και μή δόλοισιν... δούλομαι δ', άναξ, καλώς δρών έξαμαρτείν μάλλον ή νικάν κακώς» (στ. 90—1, 94—5). Πώς είναι δυνατόν «ψευδή λέγειν», «έν δόλω άγειν (τόν Φιλοκτήτην)»; «Πώς ούν βλέπων τις ταύτα τολμήσει λακείν» (= πώς λοιπόν να τα πεί κανείς αυτά — τα ψέματα — κοιτάζοντας στα μάτια τον άλλο; (στ. 110). Η ανάγκη όμως να πάρουν τη Φιλοκτήτη μαζί τους είναι υπέρτερη, κι ο Νεοπτόλεμος πειθείται να χρησιμοποιήσει δόλο.

Ακολουθεί η συνάντηση Νεοπτόλεμου και Φιλοκτήτη. Ο τραυματίας ήρωας μαθαίνει απ' το συνομιλήτή του Ξαν

είναι ποιητής, είναι ολόκληρος άνθρωπος, όχι μισός, όπως συνηθίσουμε να τον φανταζόμαστε από το παρελθόν. Και το ποίημα είναι για όλες τις ώρες: δηλαδή διαδάζεται ή ακούγεται όλες τις ώρες. *Αν ένα ποίημα χρειάζεται για να διαδαστεί ειδικές συνθήκες, όπως κλειστό χώρο, ημίφως, ή άλλους υποποπτος ρομαντισμούς, τότε δεν θα πρόκειται για ποίημα αλλά για στιχογράφημα ειδικών καταστάσεων.

ΑΡΗΣ ΔΡΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

τά νέα για τους παλιούς του συντρόφους, συμφωνεί με λύπη του πολλή πως «πόλεμος ούδέν άνθρ' έκών αίρει πονηρόν, αλλά τους χρηστούς άεί» και με τις παρακλήσεις τις δικές του και του χορού («οίκτιρ», άναξ, πολλών έλεξεν δυσοίστων πόνων άβλ', όλα μηδεις των έμών τύχοι φίλων = λυπήσου τον βασιλιά: μίλησε για δάσανα τόσων κόπων δυσβάστακτων, που κανένα απ' τ' αγαπητά μου πρόσωπα να μην εύρουν ποτέ — στ. 507—9), πειθεί το Νεοπτόλεμο (που — έτσι υποτίθεται — χολωμένος με τους 'Ατρείδες γυρνά στίπι του στη Σκύρο) να τον πάρει μαζί του* κι ο ψευτοέμπορος που στέλνει ο 'Οδυσσέας έπιταχύνει με τις πλαστές του πληροφορίες τη «φυγή» τους μακριά απ' τους 'Ατρείδες και την Τροία.

Κατά την τεχνική του κλασσικού θεάτρου γνωρίσαμε κιόλας τους βασικούς χαρακτήρες: ή δράση ήα προχωρήσει τώρα πια στις αναπόφευκτες συγκρούσεις. Κι ενώ ο Φιλοκτήτης έτοιμάζεται (δπως πιστεύει) για την έπιστροφή στην πατρίδα, τον βρίσκει κρίση της άρρώστιας του. *Εμπιστεύεται στο Νεοπτόλεμο τα τόξα του, «έως άνή το πήμα τοῦτο της νόσου το νύν παρόν» (= όσο να περάσει αυτή ή προσβολή της άρρώστιας που με βρήκε τώρα) (στ. 764—5). *Αποκοιμάται: όταν ξυπνά, ενώ όλα είναι έτοιμα να ξεκινήσουν, ο Νεοπτόλεμος νιώθει «τόν κόμπο να φτάνει στο χτένι». Πώς μπορεί να προδώσει τον άνθρωπο που του δίνει τόση εμπιστοσύνη; ένόμιζε πως έπαισε τον έαυτοῦ 'δεδίε τόση εμπιστοσύνη; ένόμιζε πως έπαισε τον έαυτοῦ για το ότι υπέριστα συμφέρον έπιβάλλει να εξαπατήσει τον ήρωα: μα τώρα τί να κάνει, ή πώς ν' αποκαλύψει την αλήθεια; «Παπαί' τί δήτ' άν δρῶμ' έγώ τούτονένδεγε;» (= πώ! πώ! τί λοιπόν να κάμω απ' έδω και μπρος;) (στ. 895). «Ούκ είδ' όποι χρή τάπορον τρέπειν έπος» (= δεν ξέρα που να κατευθυνώ το λόγο που δε δγάζει πσυθενά) (στ. 897). Και διαπιστώνει: «άπαντα δυσχέριαι, την αύτοῦ φύσιν όταν λιπών τις δρῶ τά μή προσεϊκότα» (=...όσα έν τοῦ ταιριάζουν) (στ. 902—3). Τώρα θ' αποδειχτεί τιποτένιος: «αίσχρος φανούμαι», «δεύτερον ληφθώ κακός, κρύπτων θ' ά μή δει και λέγων αίσχιος' έπόν», (στ. 906, 908—9). Αποκαλύπτει λοιπόν όλη την αλήθεια στον άρρωστο.

Δέν χρειάζεται να μιλήσωμε για την αντίδραση του Φιλοκτήτη: και το κείμενο και ή μετάφραση είναι προστά και εύκολόερετα. Και μέσ στην ψυχή του νεαρού Νεοπτόλεμου έναλλάσσονται οίκοι κι αναποφασιστικότητας (έμω! μέν οίκτος έεινός έμπέτωκε τις τοῦδ' άνδρος κι ο νύν πρώτον, αλλά και πάλα» — στ. 964—5. — «Μή ποτ' ώφελον λιπείν Σκύρον (= ποτέ να μην είχα ξεκινήσει...) οὔτω τοίς παρούσιν άχθομαι» (στ. 969—70). Είν' ή στιγμή που ήα έράσει ο 'Οδυσσέας: παρουσιάζεται ξαφνικά κι άρπά τα τόξα. Στο «τρίο» που ακολουθεί ο Φιλοκτήτης ξεσπά κατὰ τοῦ 'Οδυσσέα και παρακαλεί το Νεοπτόλεμο, ο 'Οδυσσέας δικαιολογεί τη συμπεριφορά του κι αυταρχικά διατάσσει το νέο να τον ακολουθήσει το γρηγορότερο, έλπίζοντας πως θ' αναγκάσει έτσι και το Φιλοκτήτη να συμμορφωθεί, ο Νεοπτόλεμος καθυστερεί έπίτηδες κι αγωνίζεται να βρει μία λύση συμβιβαστική, με την πεποίθηση πως ακολουθεί το σωστό: «άκούσμαι μέν ως έφυν οίκτου πλέως προς τοῦδε (στ. 1074—5) (= θα ποῦν για μένα πως ήμουν γεμάτος λύπη για τούτον).

Κι αλήθινά ο νέος έα διορθώσει το κακό που έκαμε: παίρνει τα τόξα κρυφά να τα γυρίσει στο Φιλοκτήτη στη σύντομη σηνή του με τον 'Οδυσσέα είναι άποφασισμένος να διορθώσει το σφάλμα του: «άπάταισιν αίσχροίς άνδρα και δόλοισ έλῶν» (στ. 1228). Και στις άπειλές του 'Οδυσσέα πως πάει να ξεσηκώσει το στρατό έναντιον του, άδιαφορεί. *Επιστρέφει στον άγανακτισμένο Φιλοκτήτη τα τόξα και προσπαθεί πάλι να τον πείσει με λόγια να αλλάξει γνώμη — «άλλ' ήθελον μέν άν σε πεισθῆναι λόγοις λυοίσιν» (στ. 1278—9). (*Ας θυμηθούμε μόνο πως στην άρχή (στ. 90) ήταν πρόθυμος να χρησιμοποιήσει όλα σε δάρος του άρρωστου έρημίτη). Και συγκρατεί το χέρι του να μη ρίξει στον 'Οδυσσέα δέλος. Μή μπορώντας με κάθε τρόπο να πείσει το Φιλοκτήτη, αποφασίζει να τον οδηγήσει στην πατρίδα του άδιαφορώντας για τους σκοπούς των 'Αχαιών.